

Oponentský posudok diplomovej práce Bc. Dity Sutterovej *Rozdíly v prosazování genderové rovnosti v politice hnutí Ano 2011 a unie CDU/CSU* (Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, program: genderová studia, 2021, vedúci: dr. Petr Pavlík)

Dita Sutterová si za tému svojej diplomovej práce zvolila porovnanie vybraných politických strán v Českej republike a Nemecku z hľadiska toho, ako sa im darí v presadzovaní rodovej (genderovej) rovnosti. Samotnému zameraniu práce nie je čo vytknúť. Analýzy aktivít politických strán ako zásadných aktérov politického systému, ktorí majú veľkú možnosť určovať, ako bude politika rodovej rovnosti vyzerat', sú potrebné. Prínosné by mohlo byť aj medzinárodné porovnanie, ktoré by pri vhodnom pochopení celkového politického a spoločenského kontextu mohlo priniesť zaujímavé zistenia. Dobrá téma sa však pretavila do výskumu, ktorý sa síce usiluje o komplexnú analýzu, tá však zostáva pomerne všeobecná.

Domnievam sa, že hlavným problémom práce je jej všeobecnosť a nedostatočná oboznámenosť s existujúcou literatúrou z oblasti feministickej politológie. Analytická časť práce pôsobí skôr ako policy report hodnotiaci politické strany z rodovej perspektívy pred parlamentnými voľbami, má teda skôr podobu „rodového auditu“, všímajúceho si počty političiek, ďalej prítomnosť istých tém v politike strán, pričom sa navyše podrobnejšie zaoberá dvomi vybranými otázkami – tzv. menštruačnou daňou a kvótami pre ženy vo vedení firiem. Ak by si diplomandka dobre pripravila pôdu v teoretickej a metodologickej časti práce, pomerne všeobecným záverom by sa bola mohla vyhnúť. V čom konkrétne vidím rezervy práce?

Autorka v teoretickej časti vysvetľuje pojmy stojace v základoch jej práce – rodová rovnosť, politika, konzervativizmus, catch-all party, politický systém, politická strana. Definícia rodovej rovnosti v práci je bezpochyby potrebná a je v poriadku, že autorka preberá definíciu Európskeho inštitútu rodovej rovnosti (EIGE). Ak je však takým zásadným termínom, bolo by vhodné ho lepšie a najmä explicitnejšie operacionalizovať. Istá operacionalizácia – rozloženie pojmu „na drobné“ – vo vzťahu k pôsobeniu politických strán je tu prítomná len implicitne (v teoretickej časti 1.3 Gender a politika).

„Nerodová“ časť teoretickej kapitoly práce (1.2) je však celkom nedostatočná. Ak by autorka načítala aktuálnu literatúru k feministickému skúmaniu politických strán, tak by sa tomuto nedôstojnému kompilátu učebníc a online zdrojov mohla vyhnúť. Konkrétne: Irelevantné je Masarykove vysvetlenie toho, čo je politika (s. 7), neodborné je zaoberanie sa tým, ako chápe slobodu socializmus (s. 8), nepravdivé je tiež vymedzenie antagonizmov určujúcich populizmus (s. 10). Snaha objasniť čo je teória politiky (1.2.1) vychádza z celkom nerelevantných zdrojov – antropologickej publikácie Iva Budila, eseji Václava Havla a príručky o budovaní „kázne“ z roku 1973 Boženy Rotterovej – a neprekvapivo tak predstavuje síce populárne, ale vonkoncom nepravdivé tvrdenia o Machiavellim ako teoretikovi nejakej absolútnej moci a „nemravnosti“ v politike. (Dezinterpretácie Machiavelliho sa dopúšťa aj ďalej, na s. 14, keď opäť diskutuje Machiavelliho pomocou zdrojov zo začiatku 20. storočia – Masaryk, Tobolka – pričom nie je vôbec jasné, pre aký účel.) Nasledujúce vysvetlenie, čo znamená legitimita moci, je jednoducho nesprávne („lidé jejich rozhodnutí kvůli tomu musí akceptovat, *jelikož jsou naučení poslouchat vládnoucí část společnosti*, aby tak byla její moc efektivní“, s. 12 – zvýraznenie LK). Sporné je aj tvrdenie prebraté od Peheho, že súčasťou súčasných demokratických systémov je trhovú ekonomiku (s. 13) – domnievam sa, že absolventka teritoriálnych štúdií a zároveň autorka, ktorá sa neváha obracať k autoritám typu Platón či Aristoteles, by mohla nahliadať toto tvrdenie kriticky. Podobne tak napísať, že „stát a politika jsou vlastně totožné pojmy“ (s. 14), je tvrdenie nehodné študentky genderových štúdií. Tá by na základe oboznámenosti s argumentmi druhej vlny feminizmu takéto stotožňovanie mala skôr spochybňovať, než nekriticky parafrázovať či konštatovať. Autorka ďalej napríklad tvrdí, že „Ústava je základním lidským právem“ (s. 15) (nie je) a svoje úvahy o ústavách rozvíja na porovnaní chápania ústav Platóna, Aristotela a Machiavelliho (načo?).

„Rodová“ (genderová) časť teoretickej kapitoly práce (1.3) sa venuje termínom zastúpenie žien a mužov v politike, príčiny a dopady nerovného zastúpenia, rodové aspekty politiky, cesta žien k volebnému právu a vývoj rol žien v českom a nemeckom prostredí. Problémom tejto časti je, že okrem kvantitatívnych údajov o zastúpení žien v legislatívnych a vládnych orgánoch vychádza zo staršej literatúry (najmä prác Rakušanovej a Havelkovej, ale aj ďalších), ktorú možno označiť ako dobrý úvod a priekopnícke texty, dnes však už nepostačujúce. Opäť, je tu viacero sporných tvrdení či nedotiahnutých argumentácií. Autorka sa na minimálne dvoch miestach podivuje nad tým, že Českú republiku z hľadiska zastúpenia žien v legislatívnom orgáne predbehli „státy jako například africké Lesotho, Afghanistan“ (s. 17) a že prvou v tomto rebríčku bola „pro mě překvapivě [...] Rwanda“ (s. 17). Ďalej uvažuje nad tým, že zastúpenie žien nemusí nutne vyplývať z demokratickosti štátneho zriadenia a zároveň naopak (s. 18 hore) – argumentácia o „súvislosti“ demokracie a zastúpenia žien je však nelogická. To, že ženy v aténskej demokracii neboli občiankami, nijako neosvetľuje skutočnosť, že Rwanda, Kuba a Bolívia majú vysoké zastúpenie žien v politike.

Príčiny nerovného zastúpenia (1.3.2, s. 18) sú na zásadnosť tejto témy pojednané veľmi krátko – na pol strane. V časti o dopadoch nerovného zastúpenia (1.3.3, s. 19 – 20) autorka tvrdí: „[...] tak značná prevažnosť mužů v politickém prostředí pravděpodobně nemá zásadní vliv na fungování a udržování demokracie“ – mohla by toto tvrdenie na obhajobe vysvetliť? V tej istej časti autorka pri odkazoch na Moss Kanter a Dahlerup zjavne bojuje s pomenovaním tzv. kritickej masy (s. 19). Pre vysvetlenie dopadov nerovného zastúpenia využíva chápanie horizontálnej a vertikálnej segregácie používané najmä pre chápanie trhu práce. Táto argumentácia sa prelína s časťou 1.3.4, ktorá fakticky tiež skúma skutočnosť genderového rozdelenia rezortov a politických otázok.

Opodstatnenie zaradenia časti 1.3.5 týkajúcej sa volebného práva žien nevidím. Autorka tu navyše uvádza nezmysly – tvrdí napr. že Wollstonecraft bola na konci 18. storočia súčasťou ženských hnutí (s. 23) – nebola, túto skutočnosť som zdôrazňovala na prednáškach z predmetu Historie feministické teorie. Za poprednú predstaviteľku nemeckého ženského hnutia za volebné právo autorka považuje Mariu Juchacz (s. 24), ale okrem toho, že sa stala prvou poslankyňou, nie je zrejmé, prečo by mala v panteóne aktivistiek v hnutí za volebné právo žien vystupovať pred napr. Hedwig Dohm, Lidou Heymann, Helenou Lange, Lily Braun či Clarou Zetkin. Uvedená historická časť je pomerne výberová a na tak komplexnú a zároveň aj dobre preskúmanú tému je podľa môjho názoru zjednodušujúca.

Podobne nie je zrejmé zaradenie časti 1.3.6 sledujúcej vývoj „rol žien“ v ČR aj v Nemecku od polovice 50. rokov podnes. Na niečo vyše troch stranách nutne dochádza k zjednodušeniam. Autorka napr. tvrdí, že v 50. rokoch 20. storočia bolo v Československu „[p]ro ženy [...] velmi náročné se do vrcholné politiky dostat, jelikož k tomu potřebovaly souhlas od svého manžela a také bylo potřeba mít rozplánovaný pracovní život i práci v domácnosti“ (s. 25). Odkazuje pritom na popularizačný rozhovor zverejnený na webe Goetheho inštitútu (Ficová 2020), kde sa navyše nič také netvrdí. V časti o Nemecku ďalej píše, že Merkel sa stala kancelárkou v roku 2015 (s. 28).

V metodologickej časti autorka vysvetľuje ukotvenie svojej práce vo výskumnej paradigme, pozicionalitu, metodologický prístup, postupy a kritériá výberu dát a opisuje ich zber. Tu opäť celkom nezrozumiteľne píše, že „Další paradigma, postpositivismus se soustředí hlavně na faleš.“ (s. 29). Ako treba tomuto tvrdeniu rozumieť? Vysvetlenie konštruktivistického prístupu je zjednodušujúce: „Konstruktivismus uznává všechny kultury, které mají svou vlastní realitu, jelikož všechno je podle něj relativní.“ (s. 29). O aké kultúry má ísť? Akoto, že realita je im vlastná a relatívna? Ak platí toto, je vôbec zmysluplné robiť komparatívnu analýzu českej a nemeckej politickej strany? Ak áno, ako je to v konštruktivistickej (alebo aj inej) paradigme možné?

Z hľadiska samotného prevedenia výskumu sú dôležité časti 1.3.7 a nasledujúce. Tu autorka opisuje, ako vyberá zdroje svojich dát a ako ich analyzuje. Pre mňa nepochopiteľná je autorkina stratégia konfrontovať mediálne zdroje typu ČTK či Die Welt s instagramovými či twitterovými účtami politických strán a pod. (s. 32). Zdôvodňuje ju citátom marketingovej odborníčky Borovičkovej, ktorá argumentuje za nutnosť čerpať informácie o politike z viacerých mediálnych zdrojov. Autorka práce

podľa mňa nerozlišuje, že ako výskumníčka nie je občiankou, na ktorú mieri dobrá rada Borovičkovej, ale výskumníčkou, ktorá by rady ako zaobchádzať s prameňmi a textovými materiálmi a ako ich kriticky posudzovať, mala čerpať z iných zdrojov.

Empirická časť prezentuje výsledky analýz zastúpenia žien v politike (2.1.1 – 2.1.3) a prítomnosť rôznych tém v dokumentoch politických strán (2.1.4 – 2.1.5) a aj v ich samotnom politickom konaní (2.1.6). Skutočnosť, že podiel poslankyň CDU/CSU zo všetkých poslancov a poslankyň Bundstagu je vyšší než podiel členiek únie strán zo všetkých členiek a členov únie (s. 37) nie je prekvapivý – potvrdzuje feministicko-politologickú teóriu o zužujúcom sa lieviku (trychtýři), čo sa podielu žien týka, od členstva strán po exekutívu. Porovnanie podielu poslankyň CD/CSU voči ANO 2011 však vyznieva nepriaznivo – autorka pritom nevysvetľuje, v čom je táto skutočnosť významná a aké závery (ak nejaké) z nej môžeme robiť. Podobne ďalej, autorka ponúka kvantitatívne porovnanie oboch strán na rôznych úrovniach, nie je však zrejmé, čomu toto porovnanie vo výsledku slúži. Domnievam sa, že bez zväženia ďalších politických okolností nemožno uzatvárať napríklad, že „ve hnutí Ano 2011 bola postavena na prvú miesto žena, Dita Charanzová. To lze vyložit způsobem, že česká strana podporuje v posílání do Evropského parlamentu především ženy, zatímco pro německou Unii toto není tak prioritní, a první místa, skrze která je nejvyšší šance se do Evropského parlamentu dostat, stále drží svým mužským členům“ (s. 41). Mohla by autorka predstaviť argumenty prečo by sme prvé ženské miesto na kandidátnej listine vo voľbách do EP v prípade ANO 2011 nemuseli chápať ako podporu žien či genderovej rovnosti?

V časti 2.1.3, kde autorka konštatuje vyšší podiel ministeriek za ANO 2011 než za CDU/CSU, naráža na problém, či toto možno považovať za podporu genderovej rovnosti. Zásadnou otázkou pre mňa je, aký význam má pojem genderová rovnosť, ak ho stotožníme s 50-percentným zastúpením žien na postoch istej úrovne a či vôbec má zmysel tento termín používať. Stručne len uvediem, že vo feministickej politologickej literatúre sa v týchto súvislostiach vôbec nehovorí o genderovej rovnosti, ale o reprezentácii – symbolickej, substantívnej a d'. V českom prostredí sa danému problému teoreticky venuje Markéta Mottlová, ktorej články k téme odporúčam.

Pri analýze volebných programov a programových prehlásení vlád autorka robí niečo ako tematickú analýzu programov, pričom mapuje „body genderové rovnosti“ (s. 45), resp. „ženská témata“ (s. 36). Tu dochádza v súvislosti s druhým termínom k istému paradoxu, lebo autorka sa v teoretickej časti venuje tomu, že horizontálnu segregáciu politických tém na ženské a mužské je potrebné spochybňovať – pritom ale v empirickej časti takýto termín použije. Analýza samotná je pomerne popisná. Závery autorky sú vágne a vlastne vôbec neodpovedajú na otázku, či v stranách o nejakú aktívnu podporu genderovej rovnosti ide alebo nie. Preto napokon aj autorka v Závěre práce na výskumné otázky odpovedá skôr vyhýbavo (s. 61). To, že sa ako dvom príkladom skutočnej genderovej politiky venuje tzv. menštruačnej dani a kvótam pre ženy vo vedení firiem, je pre odpoveď na otázku, či strany hájajú genderovú rovnosť a ako to robia, nepreukazné. Ak by mala byť odpoveď preukazná, bolo by bývalo potrebné uskutočniť istú kritickú analýzu (pokojne na základe sekundárnej odbornej alebo policy literatúry) toho, čo hlavné genderové problémy v oboch krajinách sú a s takto identifikovanými problémami programy a prehlásenia konfrontovať. Chcem však oceniť dobrú, hoci krátku, analýzu tzv. menštruačnej dane (s. 54 – 55).

Celkovo práca pôsobí ako šitá rýchlou ihlou, resp. bez riadnej predstavy o tom, ako možno ku komparatívnej genderovej analýze politických strán, naviac z rôznych štátov, pristúpiť. Práca síce obsahuje isté relevantné zistenia (najmä kvantitatívne porovnanie zastúpenia političiek na rôznych úrovniach), ale kvôli nedostatočnému teoretickému uchopeniu toho, ako možno z genderového hľadiska skúmať stranícku politiku, je výskum politických programov, programových prehlásení vlád a vybraných tém skôr „predvýskumom“. Dokumentuje tak skôr štúdium vybraných materiálov než výskum sledujúci konkrétne a špecificky zvolenú výskumnú otázku. Autorka môže argumentovať, že relevantná česká literatúra končí v roku 2006, ale vzhľadom na to, že vo všeobecných teoretických častiach o politike sa unúvala čítať nemecké zdroje, by som povedala, že rovnako tak mohla siahnuť

po nemecky publikovaných textoch uznávaných feministických politologičiek (napr. Birgit Sauer, Petra Ahrens, Eva Kreisky a d'), resp. po v nemčine vydávaných politologických feministických časopisoch (napr. Femina Politica).

Práca má viacero nedostatkov jazykového a referenčného rázu, ktorých konkrétne príklady už vzhľadom na rozsah posudku neuvádzam. Ide o niekoľko chýbajúcich odkazov na literatúru (uvedená v texte, ale chýbajúca v záverečnej bibliografii), ďalej o nepresné alebo nezrozumiteľné vyjadrovanie, pravdepodobne spôsobené aj prekladmi z nemčiny.

Je otázna, či práca spĺňa nároky kladené na diplomové práce. Stanovuje síce výskumnú otázku a aj na ňu odpovedá, ale z pomerne veľkej vágnosti záverov však možno usudzovať, že k pochybeniam vo formulácii výskumu došlo už pri uchopovaní teórie aj metodológie. Prácu neodporúčam na obhajobu. V prípade, že obhajoba prebehne, požadujem, aby študentka odpovedala podrobne na kritické body uvedené v posudku. Prácu hodnotím známku nedostatočne (4), resp. dobre (3), v závislosti od priebehu obhajoby.

Ľubica Kobová, PhD.

Praha, 8. 9. 2021